

NA VALE NI VAKATAWA

KACIVAKA NA MATANITU I JOVA

O na Ciqoma na
ILOLOMA UASIVI NI KALOU?

CAVA O NANUMA?

Na iloloma cava ni Kalou e uasivi duadua?
E kaya na iVolatabu: “Na levu ni nona lomani vuravura na Kalou e solia kina na Luvena e duabau ga e bulia.”—Joni 3:16.

E vakamacalataki ena *Vale ni Vakatawa* qo na vuna a talai Jisu mai kina i vuravura na Kalou me mate ena vukuda, kei na sala eda rawa ni vakavinavinakataka kina na iloloma qori.

O NA CIQOMA NA ILOLOMA UASIVI NI KALOU?

- 3 Na iLoloma Uasivi Duadua
- 4 Na iLoloma Uasivi Duadua ni Kalou
—Cava e Talei Kina?
- 6 Cava o na Cakava ena iLoloma Uasivi Duadua ni Kalou?

ESO TALE NA ULUTAGA

8 E DODONU ME DAWAITABU NA ITALATALA LOTU VAKARISITO?

10 VEIVAKABOBULATAKI—ENA GAUNA MAKAWA KEI NA GAUNA QO

13 NA YAGA NI SOLI KA

16 CAVA E KAYA NA IVOLATABU?

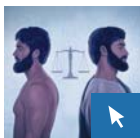
O via kila eso tale na ivakamacala se mo vulica wale na iVolatabu?

Rai ena www.jw.org, se vakauta na nomu kerekere ina katonimeli e toka e ra.

For FIJI:
Jehovah's Witnesses
PO Box 23
Suva

For JAPAN:
Watch Tower Bible and Tract Society
4-7-1 Nakashinden, Ebina City
Kanagawa-Pref, 243-0496

O rawa ni raica na lisi ni katonimeli kei na itikitiko kece e veiyasa i vuravura ena www.jw.org/fn/veitaratara-mai.

How Is Jesus' Sacrifice “a Ransom for Many”?

(Rai ena [BIBLE TEACHINGS > BIBLE QUESTIONS ANSWERED](#))

NA VALE NI VAKATAWA
KACIVAKA NA MATANITU I JIOVA

Vol. 138, Nb. 4 2017

FIJIAN

iTabataba Yadua: 61,651,000
Ena 297 NA VOSA

E sega ni volitaki na ivola qo. Ia e vakarautaki me dau caka kina na veivakavulici ena iVolatabu e vuravura raraba qai tokoni ena cau.

Ke oni via cau, moni rai ena www.jw.org.

Na tikinivolatabu kece e lavetaki mai na *iVolatabu—Vakadewa ni Vuravura Vou*, vakavo ga ke vakatakilai toka.

NA VALE NI VAKATAWA qo e vakalagilagia na Kalou o Jiova ni iLiuliu ni lomalagi kei na vuravura. E vakacegui ira na tamata ena itukutuku vinaka ni sa voleka ni vakaotia na veika ca kece na Matanitu vakalomalagi ni Kalou, qai veisautaka na vuravura me parataisi. E uqeti keda meda vakabauti Jisu Karisito, ni a mate meda rawa ni bula tawamudu kina, sa veiliutaki tiko vakatui ena Matanitu ni Kalou. E tekivu tabaki sara na mekesini qo mai na 1879, e sega tale ga ni tokona na veika vakapolitiki. E yavutaki sara ga ena iVolatabu.

The Watchtower (ISSN 0043-1087) Issue 4 March 2017 is published monthly with an additional issue published in January, March, May, July, September, and November by Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc.; L. Weaver, Jr., President; G. F. Simonis, Secretary-Treasurer; 1000 Red Mills Road, Wallkill, NY 12589-3299. © 2016 Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. Printed in Japan.

ULUTAGA LEVU

Na iLoloma Uasivi Duadua

E TAURA toka e ligana o Jordan e dua na icivicivi ni penikau e vaka na ibulibuli ni waqa. Ena rairai nanumi ni sega ni yaga na icivicivi ni penikau qori, ia e dau vakamareqeta vakalevu o Jordan. E kaya o Jordan ni a lolomataka vua na icivicivi ni penikau o Russell, e dua na turaga eratou dau veitokani vinaka. E qai kila o Jordan ena gauna e mate kina o Russell, ni dau vukei ratou vakalevu na tukana kei rau na nona itubutubu. E dau tokoni ratou ena gauna ni leqa. E kaya o Jordan: “Niu sa kilai Russell vinaka, au sa qai vakamareqeta ga na nona iloloma.”

E laurai ena ivakaraitaki i Jordan ni duidui na rai ni tamata me baleta na iloloma. Ena vakaraitaka nona vakavinavinaka e dua ke mareqeta qai marautaka na iloloma e soli vua. E vakamacalataka na iVolatabu e dua na iloloma uasivi ni kaya: “Na levu

ni nona lomani vuravura na Kalou e solia kina na Luvena e duabau ga e bulia, mera kua ni rusa kina o ira na vakaraitaka nodra vakabauti koya, mera rawata ga na bula tawamudu.”—Joni 3:16.

E sega ni dua tale na iloloma e uasivia na kena e rawa ni bula tawamudu kina e dua. E ka “talei” vei ira na lotu vakarisito dina na iloloma qori, ia era nanuma e levu ni sega ni yaga. (Same 49:8; 1 Pita 1: 18, 19) Na cava e solia vakailoloma kina ena vukuda na Kalou na bula i Luvena?

E sauma qori na yapositolo o Paula ni kaya: “Ena vuku ni dua ga na tamata e curu kina i vuravura na ivalavala ca, kei na mate ena vuku ni ivalavala ca, mani dewa na mate vei ira na tamata kece ga.” (Roma 5:12) Nona talaidredre vua na Kalou o Atama e vakavuna na ivalavala ca kei na mate. Ena vuku gona i Atama eda mate kece kina na nona kawa.

“Na isau ni ivalavala ca na mate, ia na iloloma ni Kalou na bula tawamudu ena vuku i Karisito Jisu na noda Turaga.” (Roma 6:23) E tala mai vuravura na Kalou na Luvena uasivi o Jisu Karisito me isoro, me sereki keda na tamata mai na mate. Na isoro qori e vakatokai me “ivoli,” era na bula tawamudu kina o ira kece era vakabauti Jisu.—Roma 3:24.

E kaya o Paula me baleta na veivakalougata-taki e vakarautaka tu na Kalou ena vuku i Jisu Karisito: “Me vakavinavinakataki na Kalou ena nona loloma soli wale, na iloloma e sega ni vaka-

macalataki rawa.” (2 Korinica 9:15) E sega ni vaka-macalataki rawa na totoka ni isoro ni veivoli. Na cava e vakasakiti kina na isoro ni vakatauvatani kei na iloloma kece ni Kalou vei keda na tamata? Na cava e duatani duadua kina? Na cava meda cakava ena iloloma qori? Raica na kena isau vakaivolatabu ena rua na ulutaga e tarava.

* E yalorawarawa o Jisu me “solia . . . nona bula ena vukuda.” (1 Joni 3:16) Na isoro ni veivoli e okati ena inaki ni **Kalou**, ena vakamacalataki gona ena vica na ulutaga veitaravi qo na ka e cakava na Kalou me vakarautaka kina na ivoli.

Na iLoloma Uasivi Duadua ni Kalou Cava e Talei Kina?

E vakatau ena cava na kena talei e dua na iloloma? De dua ena vakasamataki e va na tikina qo:

(1) o **cei** e solia na iloloma, (2) **vuna** e soli kina, (3) na **veika e okati** ena kena vakarautaki, kei na (4) **gauna** e soli kina na iloloma. E vica na tikina qori ena vukei keda meda vakavinavinakataka na iloloma uasivi ni Kalou, oya na isoro ni veivoli.

O CEI E SOLIA NA ILOLOMA?

Ni soli iloloma vei keda e dua e vakaitutu se dua eda dau doka, eda na vakamareqeta na iloloma qori. Eso tale na iloloma me vaka na ilavo, ke lailai mada ga, eda na vakamareqeta tale ga ke solia e dua na wekada se itokani voleka. E

via va toka qori na iloloma i Russell eda sa raica oti ena ulutaga sa oti. E tautauvata vakacava na iloloma i Russell kei na isoro ni veivoli?

E tukuna na iVolatabu “ni tala mai vuravura na **Kalou** na Luvena e duabau ga e vakatubura, meda vakabulai kina ena vukuna.” (1 Joni 4:9) Qori na vuna e talei kina na isoro ni veivoli. E sega ni dua e

cecere vua na Kalou ena veiliutaki. E kaya kina na daunisame: “O kemuni, na yacamuni ga o Jiova, o kemuni ga oni Cecere Duadua e vuravura taucoko.” (Same 83:18) O Jiova ga e rawa ni solia e dua na iloloma talei me vaka na ivoli.

E kaya tale ga na iVolatabu ni ‘Tamada’ na Kalou. (Aisea 63:16) E rawa nida tukuna qori ni a buli keda. E dau karoni keda me vaka ga na nona karoni ira na luvena e dua na tama. E kaya na Kalou me baleti ira na nona tamata na Ifireimi: “E sega ni noqu gonentoko o Ifireimi, na gone au dau lomana? . . . Oya na vuna e yavala kina na lomaqu ena vukuna. Au na lomani koya sara ga.” (Jeremaia 31:20) E va tale ga qori na rai i Jiova me baleti ira na nona tamata nikua. Ni cecere na Dauveibuli, e Tamada qai noda iTokani, e macala ga nida na vakamareqeta na iloloma e vakarautaka.

VUNA E SOLI KINA NA ILOLOMA

Era talei eso na iloloma ni donu na inaki e soli kina, e vu sara ga mai lomana e dua na ka e solia qai caka ena dela ni loloma. O koya e dau lomasoli ena sega ni namaka me saumi vua na ka e solia.

Na nona soli Luvena na Kalou e vakaraitaka ni lomani keda. E kaya na iVolatabu: “E kilai na **loloma ni Kalou** ena ka e yacovi keda ni tala mai . . . na Kalou na Luvena e duabau ga e vakatubura.” Na vuna? “Meda vakabulai kina ena vukuna.” (1 Joni 4:9) Vakacava e dodonu me cakava qori na Kalou? Segai! “Na ivoli i Karisito Jisu” e ivakaraitaki ni “**loloma soli wale**” ni Kalou.—Roma 3:24.

Na cava e tukuni kina ni nona iloloma na Kalou e ivakaraitaki ni “loloma soli wale”? E kaya na iVolatabu: “E vakaraitaka na Kalou na nona lomani keda ni mai mate na Karisito ena vukuda nida se ivalavala ca tu.” (Roma 5:8) Dua na ituvaki vakaloloma eda tu kina na tamata ivalavala ca, na loloma sa qai uqeta na Kalou me cakava e dua na ka. E sega ni ganiti keda na loloma ni Kalou, eda sega tale ga ni rawa ni sauma lesu. Qori na vuna e tukuni kina ni ka e cakava ena vukuda na Kalou e ivakaraitaki uasivi duadua ni loloma.

KA E OKATI ENA VAKARAUTAKI NI ILOLOMA

Era talei eso na iloloma ena vuku ni veika era vakuai ira kina o ira na vakarautaka. Eda na vakamareqeta na iloloma nida vakasamataka nona sasaga o koya e vakarautaka kei na veika e vakuai koya kina.

E “solia . . . na **Luvena e duabau ga**” na Kalou. (Joni 3:16) Eda qoroya na yalo ni vakuai koya e vaka-

raitaka na Kalou me solia na Luvena e vakamareqeta vakalevu. A veivuke o Jisu ena buli ni lomalagi kei na vuravura, qai dau ‘taleitaki koya vakalevu’ na Kalou. (Vosa Vakaibalebale 8:30) O Jisu e “iyaloyalo ni Kalou tawaraici,” e “Luvena lomani” tale ga. (Kolosa 1:13-15) E sega ni vakatauvatani rawa na nodrau veivolekati o Jiova kei Jisu.

Ia e ‘sega ni bureitaki Luvena’ na Kalou. (Roma 8:32) E solia vei keda na ka vinaka duadua ni solia sara ga mai na ka e vakamareqeti duadua vua.

SOLI ENA GAUNA VEIGANITI

E talei eso tale na iloloma ni soli sara ga ena gauna e gadrevi tu kina. Kena ivakaraitaki, kaya mada e tukuni mo qaravi vakavuniwai ke o via bula. Ia o sega ni sauma rawa na veiqaravi me caka vei iko, e mani lomasoli e dua me sauma ena vukumu.

E macala ga ni o na vakavinavinakataki koya sara ga e lomasoli me vukei iko, o na vakamareqeta tale ga na nona iloloma.

“Era mate tiko na tamata kece ena vuku i Atama, **ena bula vaka kina na tamata kece** ena vuku i Karisito.” (1 Korinica 15:22) Nida kawa i Atama, eda sega ni galala mai na ivalavala ca, tauvimate kei na mate. Eda vinakata na veivuke meda veiyaloni kina kei na Kalou. E sega tale ga ni rawa meda ‘vakabulai’ keda se dua tale. E tukuna na iVolatabu: “E sega ni bau dua vei ira e rawa ni volia lesu na tacina se solia vua na Kalou na kena ivoli, . . . era na sega tu ga . . . ni rawata.” (Same 49:7, 8) Eda vinakata dina na veivuke nida sega ni solia rawa na keda ivoli, eda sega ni rawa ni vakabulai keda ga.

Ena ivakaraitaki ni veiqaravi vakavuniwai eda sa raica oti mai, e vaka ga e sauma o Jiova na “veiqaravi” e gadrevi meda bula kina ni lomani keda vakalevu. Ena vuku gona i Jisu eda na rawata “kece kina na bula.” E yaga vakacava na ivoli? “E vakasavasavataki keda mai na noda ivalavala ca kece na dra i Jisu,

na Luvena.” Io, ena vosoti noda ivalavala ca da qai rawa ni bula tawamudu ena vuku ni dra vakadavei i Jisu. (1 Joni 1:7; 5:13) Ena yaga vakacava na ivoli vei ira na mate? “Ni vakavuna na mate e dua na tamata, na nodra vakaturi tale ga na mate e rawati ena vuku ni dua na tamata [o Jisu].”—1 Korinica 15:21.*

Na cava e rawa ni tukuni me baleta na isoro i Jisu? O Jiova ga e rawa ni vakarautaka na iloloma talei qori ni Cecere Duadua, qai yavutaki ena levu ni nona lomani keda. E sega ni vakatauvatani rawa na levu ni ka e cakava na Kalou o Jiova ena vukuda. E sega tale ni dua na iloloma e talei me vaka na isoro, ni na sereki keda mai na ivalavala ca kei na mate. Io, e iloloma uasivi duadua na isoro ni veivoli i Jisu.

* Ena ikuri ni ivakamacala ni inaki ni Kalou me baleta na nodra vakaturi na mate, raica na wase 7 ni ivola *Na Cava Mada e Kaya na iVolatabu?* tabaka na iVakadinadina i Jiova. E tu tale ga ena www.jw.org.

Mo kila e levu tale na ka me baleta na isoro i Jisu kei na kena yaga vei iko, raica na vidio lekaleka **Vakananuma na Mate i Jisu** ena www.jw.org. Rai ena KA E VAKARAUTAKI > VIDIO. E rawa tale ga ni scan na code qo ena nomu talevoni.

Cava o na Cakava ena iLoloma Uasivi Duadua ni Kalou?

“Ni uqeti keitou na loloma i Karisito . . . e mate ena vukuda kece mera kua kina ni bula ena vukudra ga, o ira era bula tiko, mera bula ga ena vuku i koya e mate ena vukudra.”—2 Korinica 5:14, 15.

NI SOLI vei keda e dua na iloloma totoka, e dodonu meda vakavinavinakataka. Qori na ka e vakabibitaka o Jisu ni vakabulai ratou oti na tini na vukavuka. E “Iesu tale e dua vei ratou . . . , e vakacaucautaka na Kalou ena domolevu.” Ia e taroga o Jisu: “A sega beka ni vakabulai e le tini? I vei ga o ratou na le ciwa?” (Luke 17:12-17) Eda vulica e keri ni rawa nida guilecava totolo na veika vinaka era cakava vei keda eso tale!

E duatani duadua na isoro i Jisu, e iloloma uasivi duadua me bau vakarautaki. O na vakaraitaka vakacava ni o vakavinavinakataka na iloloma qori ni Kalou?

Saga mo kilai koya e solia na iloloma. E vinakati eso tale na ka me lakovata kei na isoro me qai rawa na bula tawamudu. E kaya o Jisu ena nona masu: “Ena rawata na bula tawamudu, o koya e **vulica** tiko ga na veika me baleti kemuni na Kalou dina duadua ga, kei Jisu Karisito oni tala mai.” (Joni 17:3) Ke o kila ni a vakabulai iko e dua na turaga ni o se gone, e macala ga ni o na via vulica e levu tale na ka me baleta na turaga qori kei na vuna e vakabulai iko kina. E vakarautaka na ivoli na Kalou ni vinakata meda kilai koya qai veiwekani voleka kei koya. E uqeti keda na iVolatabu: “Toro voleka vua na Kalou ena

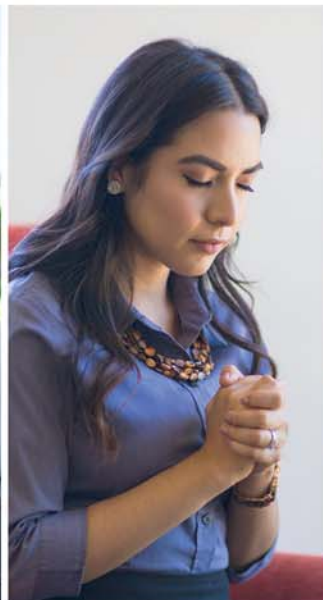
qai toro voleka mai vei kemuni o koya.”—Jemesa 4:8.

Vakabauta na isoro. “Ena bula tawamudu o koya e vakaraitaka ni vakabauta na Luvena.” (Joni 3:36) Ni tukuni me vakaraitaki na vakabauta, kena ibalebale e tiko na ka mo cakava. E vinakati mo cakacakataka nomu vakabauta na isoro se me laurai ena ka o cakava. (Jemesa 2:17) Ni soli vei iko e dua na iloloma, ena qai nomu ga ke o dodoka na ligamu mo taura. E va tale ga qori na ivoli e vakarautaka o Jiova, ena qai yaga ga vei iko ke o ciqoma. O na ciqoma vakacava na ivoli? Vulica na ivakarau ni bula e vinakata na Kalou qai muria sara.* Kerea nona veivosoti na Kalou me savasava kina nomu lewaeloma. Vakadeitaka ni yaga

* Na sala vinaka duadua eda na kila kina na Kalou qai toro voleka vua, oya meda vulica nona Vosa na iVolatabu. Veitaratara kei ira na iVakadinadina i Jiova se rai ena neimami [website](http://www.jw.org) na www.jw.org ke o via kila na sala mo vulica kina na iVolatabu.

dina na isoro, nira na marautaka kina na bula sautu kei na vakacegu o ira kece era vakaraitaka nodra vakabauta na isoro!—Iperiu 11:1.

Tiko ena iVakananumi ni mate i Jisu. E tauyavutaka o Jisu e dua na soqo meda dau vakananuma kina e veiyabaki na kena vakarautaki na ivoli. E kaya o Jisu me baleta na soqo qo: “Dou dau cakava qo mo dou vakananumi au kina.” (Luke 22:19) Era na vakananuma tiko na iVakadinadina i Jiova na mate i Jisu ni dromu na siga ena **Tusiti, na ika11 ni Epereli, 2017**. Ena rogoci e dua na ivunau e dua na aua na kena dede, ena vakamacalataki kina na yaga ni mate i Jisu ena gauna qo kei na gauna se bera mai. Era tiko ena iVakananumi ena yabaki sa oti e rauta ni le 20 na milioni e veiyasa i vuravura. Keimami veisureti tale tu moni mai tomani keimami meda vakavinavinakata na iloloma uasivi ni Kalou. ■

E Dodonu me Dawaitabu na iTalatala Lotu vaKarisito?

ERA vakabauta na lotu Katolika, lotu *Orthodox*, lotu Buda, kei na so tale na matalotu ni dodonu mera dawaitabu na kena iliuliu se italatala. Ia era nanuma eso tale ni vakatatabu qori e vakavuna nodra vakayacora e levu na italatala ena gauna qo na ivalavala dukadukali ni veiyacovi.

Vakacava e ivakaro vakaivolatabu me dawaitabu na italatala lotu vaKarisito? Ena veivuke ena noda sauma na taro qori na noda dikeva se a tekivu vakacava na vakasama ni dawaitabu, kei na rai ni Kalou me baleta na dawaitabu.

KENA ITEKITEKIVU

E kaya na *Encyclopædia Britannica* ni dawaitabu e vakaibalebaletaki vua e “sega ni vakawati, qai tabu ni veiyacovi ena vuku ni nona itavi ena lotu se ni sa solia tu nona bula ena lotu.” Ena nona ivakamacala na tui tabu o Benedict XVI ena 2006 me

baleta na ituvatuva ni veiliutaki ena lotu, e kaya ni dawaitabu a “se tekivu sara ena itabagauna e volekata na gauna eratou bula kina na yapositolo.”

E sega ni kena ivakarau vei ira na lotu vaKarisito ena imatai ni senitiuri na dawaitabu. E veivakaroti kina na yapositolo o Paula vei ira na bula ena gauna qori mera qarauni ira era vakatetea “na itukutuku veivakacalai e nanumi ni vu vakalou,” kei ira era “vakatabuya na vakawati.” —1 Timoci 4:1-3.

Era tauyavutaka na ivakavuvuli ni dawaitabu ena ikarua ni senitiuri na lotu Tawase era kaya nira lotu “vaKarisito.” E vakamacalataki ena ivola na *Celibacy and Religious Traditions* ni ivakavuvuli qori e lakovata kei na “ivakarau vou a takalevu tu ena matanitu o Roma, oya me kua na veiyacovi.”

Oti e vica na senitiuri era qai veiuqeti na Matabose ni lotu kei na Qasenilotu mera dawaitabu na

E sikovi tinai wati Pita o Jisu qai vakabulai koya.—Maciu 8:14, 15; Marika 1:29-31

italatala. E nanumi kina ni dukadukali na veiyacovi qai sega ni salavata kei na itavi e vakacolati kina na italatala. Ia e vakamacalataka na *Encyclopædia Britannica* nira “vakawati e levu na bete kei na bisovi ena ika10 ni senitiuri.”

A vakaturi na lawa ni nodra dawaitabu na italatala ena Bose ni Lotu mai Roma ena yabaki 1123 kei na 1139. E se dei tu ga ena lotu Katolika na lawa qori me yacova mai nikua. Era dau vola vei luedra na bete era vakawati na iyau ni lotu e soli mera vakayagataka. Ia ni biuta na lotu na lawa me baleta na dawaitabu, ena toka dei ga ena lotu na kena iyau qai sega ni vakalusia kina e dua na ilavo.

RAI NI KALOU

E vakamatatataki ena iVolatabu na rai ni Kalou me baleta na dawaitabu. E laurai qori ena ka e kaya o Jisu me baleti ira era vakataki koya, era sega ni vakawati “ena vuku ni Matanitu vakalomalagi.” (Maciu 19:12) E tokona qori nona ivakasala na yapositolo o Paula vei ira na lotu vaKarisito era muria na nona ivakaraitaki, nira sega ni vakawati “ena vuku ni itukutuku vinaka.”—1 Korinica 7:37, 38; 9:23.

Ia erau sega ni vakarota o Jisu kei Paula me dawaitabu na italatala. E kaya o Jisu na bula vakadawai e sega ni “soli” kece vei ira na nona imuri. Ni vosa tale ga o Paula vei ira na “sega ni tara tagane se tara yalewa,” e kaya: “E sega ni solia vei au na Turaga e dua na ivakaro, ia au tukuna ga na noqu nanuma.”—Maciu 19:11; 1 Korinica 7:25, ivakamacala e ra.

E vakaraitaka na iVolatabu nira vakawati e levu na italatala lotu vaKarisito ena imatai ni senitiuri. (Maciu 8:14; Marika 1:29-31; 1 Korinica 9:5) Ni takalevu e Roma na ivalavala vakasisila, e vola kina o Paula “me dua ga na watina” na italatala vaKarisito ke vakawati ra qai “talairawarawa vua na luvena.”—1 Timoci 3:2, 4.

E sega ni kena ibalebale qori ni tabu na veiyacovi vei ira era vakawati. E kaya na iVolatabu ni o “tagane vakawati me solia vei watina na ka e do-

donu me nona,” me rau “kua ni bureitaki” rau tale ga na veiwatini vei kedrau isa. (1 Korinica 7:3-5) Kena ibalebale e sega ni vakarota na Kalou na dawaitabu, e sega tale ga ni lavaki vei ira na italatala lotu vaKarisito.

ENA VUKU NI ITUKUTUKU VINAKA

Ke sega ni lavaki vei ira na italatala lotu vaKarisito na dawaitabu, na cava ga erau veiuqeti kina o Jisu kei Paula ena bula vakadawai? E levu na ka e rawa ni cakava o koya e dawai ena vuku ni itukutuku vinaka. E rawa ni vakayagataki ena so na taba ni veiqaravi ena dredre vei ira na vakawati, ena galala tale ga mai na lomaocaoca era vakila na vakawati.—1 Korinica 7:32-35.

Dikeva mada na ivakaraitaki i David, e cegu mai na nona cakacaka vinaka e Mexico City me lai veivakavulici ena iVolatabu e Costa Rica. Vakacava e yaga vei David nona bula vakadawai? E kaya o koya: “Io. E dredre toka meu vakamatauni au ena itovo vakavanua kei na ivakarau ni bula eke, ia e rawarawa noqu qaravi au ga kei na noqu cakava eso tale na veiveisau e gadrevi niu sega ni vakawati.”

“E sega ni bibi ke o vakawati se sega, e bibi ga mo solia vei Jiova nomu vinaka kece ni o na marau kina.”—Claudia

Dua tale na yalewa lotu vaKarisito e sega ni vakawati o Claudia, e veiqaravi ena vanua e vinakati vakalevu kina na veivuke. E kaya: “Au marautaka noqu qarava na Kalou. E vaqaqacotaka noqu vakabauta kei na noqu veiwekani kei na Kalou na noqu kila ni dau vukei au o koya.”

Na bula vakadawai e sega ni vaka e dua na icolacola bibi. E kaya o Claudia: “E sega ni bibi ke o vakawati se sega, e bibi ga mo solia vei Jiova nomu vinaka kece ni o na marau kina.”—Same 119:1, 2. ■

Droini ni bobula e Ijipita

Volitaki ni bobula e Aferika kei na veivanua vakaMerika e dua vei ira na bisinisi e rawa tubu vakalevu e vuravura

Veivakabobulataki ena Gauna Makawa kei na Gauna Qo

A tukuni vei Blessing* ni yaco i Urope ni na rawa ni cakacaka ena dua na vanua ni caka ulu e kea. Ia e duatani sara na ka e yaco, a mokulaki me tini na siga ratou qai vakarerei na nona vuvale. Na ituvaki e sotava ya o Blessing e vakavuna me dua na saqamua.

A lawakitaki o Blessing, a vesu qai kau ina dua na vale era dau volitaki kina na yalewa. Na marama e bosu ni bisinisi ya a vakasaurarataki Blessing me dua na saqamua, me sauma lesu kina na 40,000 na ilavo ni Urope (euro)[#] a saumi kina nona ivodovodo. A vinakati me rawata e 200 ina 300 na ilavo ni Urope ena dua na bogi. E kaya o Blessing: “Au sa dau via dro sara ga ena so na gauna, ia au qai nanumi ratou noqu vuvale. Au mani sega ni cakava kina e dua na ka.” Na ituvaki kei Blessing e tautauvata kei na ka era sotava tu e va tale na milioni vakacaca na yalewa era dau

* Sa veisau na yaca.

[#] Ena gauna ya, e via tautauvata na kaukaua ni ilavo ni Urope kei na ilavo ni Merika.

volitaki e vuravura raraba.

Sa sivia qo e 4,000 na yabaki mai na gauna ratou volitaki Josefa kina na tuakana. A volitaki i Ijipita qai lai cakacaka vakabobula ena dua na vuvale vutuniyau. Ni se qai tekivu, a sega ni vakalolomataki o Josefa me vakataki Blessing. Ia a veisau na ituvaki ena gauna a beitaki kina o Josefa ni kucuvi wati nona turaga, mani bala i valeniveivesu.—Vakatekivu 39:1-20; Same 105:17, 18.

Na duidui ni itabagauna erau bobula kina o Josefa kei Blessing e vakaraitaka ni nodra volitaki na tamata e dua na leqa makawa. E sa bisinisitaki tale ga ena gauna qo mera rawa ilavo kina e levu. Sa sega ni bibi na bula ni tamata, sa bibi ga na ilavo.

BOBULA ENA GAUNA NI IVALU

E levu na matanitu era rawata na nodra bobula ena gauna ni ivalu. Me kena ivakaraitaki, a kauta vakavesu i Ijipita o Tui Thutmose III e rauta ni le 90,000

Era se bobula tiko ga e vica vata na milioni

ena dua na ivalu a qaqa kina ena vanua o Kenani. Era vakacacakataki vakaukaua na ilala qori mera keli-keli, tara valenisokalou, kei na ta ikelimusu.

E levu e dau kauta vakavesu na matanitu o Roma ena gauna ni ivalu. Ena so na gauna, e rawa ni tekivuna na ivalu o Roma me levu kina nona bobula. E tukuni nira bobula e rauta ni veimama na lewenuvanua ena korolevu o Roma ena imatai ni senitiuri. Era dau vakalolomataki e levu na bobula e Ijipita kei Roma. Sa rauta mera sega ni bula dede. Kena ivakairaitaki, e rawa ni 30 ga na yabaki na dede ni nona bula e dua na bobula ni Roma e dau kelikeli.

Ni toso na gauna sa qai ca ga na veivakabobulataki. E tukuni ni nodra volitaki na bobula e Aferika kei na veivanua vakaMerika ena ika16 ina ika19 ni senitiuri, e dua vei ira na bisinisi e rawa tubu vakalevu e vuvuvura. E kaya na isoqosoqo na UNESCO 'ni rauta na 25 na milioni ina 30 na milioni na tagane, yalewa, kei na gone era dau volitaki.' E vica vata na drau na udolu na bobula era mate nira takosova tiko na *Atlantic*. E kaya o Olaudah Equiano, e dua vei ira na bobula a gole ena ilakolako qori: "E vakarerevaki dina na ka e yaco, qai vakaloloma na nodra qoqolou na yalewa kei na nodra tagi o ira na sa voleka ni mate."

E tubu na noda loloma nida rogoca na kedra itala-

noa na bobula. E tukuna na isoqosoqo e qarava na ka era kauai kina na tamata cakacaka (International Labour Organization) ni rauta e 21 na milioni na tagane, yalewa, kei na gone era se bobula tu ga nikua. Eso vei ira na bobula qori e lailai na kedra isau se ra sega sara ga ni saumi. E levu era vakacacakataki mera kelikeli, eso tale era cakacaka ena vanua ni caka isulu, ena iqaqi ni simede, vanua era volitaki ira kina na yalewa, se ra veiqaravi ena so na vale. E cala vakalawa na veivakabobulataki, ia sa sega ni tarovi rawa.

SEREKI NA BOBULA

E levu na sala era dau saga na bobula mera galala kina mai na veivakalolomataki. Ena imatai ni senitiuri B.G.V., a liutaki ira e rauta ni 100,000 na bobula na dauvala o Spartacus mera vuaviritaki Roma. Ia e guce nodra sasaga. Ena ika18 ni senitiuri, era saqata na nodra turaga na bobula ena dua na yanuyanu ena Caribbean o Hispaniola. Na vakaloloma ni ka era sotava na bobula era cakacaka tu ena veidovu e Haiti, e vakavuna e dua na ivalu e 13 na yabaki na kena dede. E qai oti na veivaluvaluti qori ni sa tugalala o Haiti ena 1804.

Nodra sereki mai Ijipita e voleka ni tolu na milioni na Isireli, e dua na ka vakairogorogo me bau yaco ena

Sereki Mai na Veika e Bobula tu Kina

A bobula tale tu ga o Alonso ni se itabagone ina wainimate gaga me vaka na cocaine kei na heroin. E kaya o Alonso: “Au dau basulawa qai dau volitaki wainimate gaga me voli kina na wainimate gaga meu vakayagataka. Au gole ena va na vanua era qaravi kina o ira era bobula tu ina wainimate gaga, ia au sega ni vakila e dua na veisau. Era vesuki au na ovisa, au qai bala e valeniveivesu me va na yabaki.”

Ni oti e 30 na yabaki nona bobula tu ina wainimate gaga, a vulica na iVolatabu kei ira na iVakadinadina i Jiova o Alonso.

E tarai koya na veika e tukuni ena iVolatabu qai uqeti koya qori me veisautaka na nona ivakarau ni bula. E nanuma lesu o Alonso: “E sega ni rawarawa meu cakava na veiveisau, ia au vorata rawa na ka au bobula tu kina ena veivuke i Jiova.” —Same 55:22.

“E marau vakalevu na watiquni ni raica na veisau levu au cakava,” e kaya o Alonso. “E sega ni tukuni rawa na levu ni noqu vakavinavinakataki Jiova ena nona sereki au mai na veika au bobula tu kina. Ke sega ni vukei au o Jiova, de dua au se bobula tu ga kina qo se au sa mate makawa.”

kedra ivolatukutuku na bobula. E veiganiti vinaka mera sereki na Isireli ni kaya na iVolatabu nira ‘vakalolomataki ra qai cakava na cakacaka kece ni bobula’ e Ijipita. (Lako Yani 1:11-14) A vakarota e dua na Fero a veiliutaki e Ijipita mera vakamatei na gonetagane kece ni Isireli me tarova na tubu ni kedra iwiliwili. —Lako Yani 1:8-22.

E vakasakiti na nodra sereki mai Ijipita na Isireli ni veivuke sara ga kina na Kalou. E kaya na Kalou vei Mosese: “Niu kila vinaka na ka mosimosi era vakila tiko. Ia qo au na lako sobu meu vakabulai ira.” (Lako Yani 3:7, 8) Era se solevutaka tiko ga na Jiu me yacova mai nikua na Lakosivia mera vakananuma kina na ka a yaco. —Lako Yani 12:14.

OTI NA VEIVAKABOBULATAKI

E vakadeitaka vei keda na iVolatabu ni sega ni veisau na Kalou, e kaya tale ga: “Ni o Jiova na noda Kalou e sega ni dau lewa ca.” (2 Veigauna 19:7; Malakai 3:6) E talai Luvena mai na Kalou me “kacivaka na veisereki vei ira na vesu tu . . . , mera sereki na vakaloloma.” (Luke 4:18) Na veisereki e vakamacalataki tiko eke e vakaibalebaletaki ina nona talai mai o Jisu me veisereki mai na ivalavala ca kei na mate. A kaya o Jisu: “Na ka dina ena qai sereki kemuni.” (Joni 8:32) E levu na sala e veisereki kina

nikua na ka dina e vakavulica o Jisu.—Raica na kato “Sereki Mai na Veika e Bobula tu Kina.”

E duidui na sala a sereki rau kina o Josefa kei Blessing na Kalou. O rawa ni wilika na kena italanoa o Josefa ena Vakatekivu wase 39 ina 41. E vakasakiti tale ga nona sasaga o Blessing me sereki mai na veivakabobulataki.

Ni cemuri mai na dua na vanua e Urope o Blessing, e gole sara i Sipeni. A sotavi ira na iVakadinadina i Jiova e keru qai tekivu vulica na iVolatabu. E saga me vakavinakataka nona ivakarau ni bula, e mani vakara cakacaka qai sauma vakalalai vei nona boso makawa na nona dinau. A qiriti koya yani nona boso makawa ena dua na siga, a kerei Blessing me vosoti koya. Na vuna? Sa vulica tale tiko ga na iVolatabu kei ira na iVakadinadina i Jiova! E kaya o Blessing: “E veivakurabuitaki na sala e veisereki kina na ka dina.”

E mositi Jiova na nodra vakalolomataki na Isireli era bobula tu e Ijipita, e va tale ga qori na nona rai me baleta na veika ca e yaco tu nikua. Dua na veisau levu e gadrevi me vakaoti kina na veivakabobulataki. E yalataka na Kalou me na cakava na veiveisau qori, ni kaya na iVolatabu: “Eda waraka na lomalagi vou kei na vuravura vou me vaka na nona yalayala, era na tiko kina na yalododonu.” —2 Pita 3:13 ■

Na Yaga ni Soli Ka

“E RAWA ni biubiu na basi, na turaga ni Jaina ga me tiko mai!” Qori na ka e rogoca o Alexandra ni vodo basi tiko mai na dua na vanua ena Ceva kei Merika ina dua tale. E sobu sara ni via kila na ka e yaco. E raica o Alexandra ni rau veivosaki tu na turaga ni Jaina kei na vakaillesi-lesi e sa tarova tu na basi. E dredre toka nona vakamacalataka o turaga ni Jaina na kena ituvaki ni sega ni kila vinaka na vosa vakaSipeni. O Alexandra e dua na iVakadinadina i Jiova qai kila toka na vosa vakaJaina. E mani bole o Alexandra me vakadewataka vakaSipeni na ka e kaya na turaga ni Jaina.

E kaya na turaga ni Jaina ni vakalawataki na nona tiko ena vanua ya. Ia a butakoci na nona ilavo kei na veika vakaivola me vakadinadinataka qori. E sega ni vakabauta qori na vakaillesi-lesi, e nanuma tale ga ni vakaitavi tiko ena bisinisi ni volitaki tamata o Alexandra. Ni toso tiko nodratou veivosaki, sa qai vakabauta na vakaillesi nona ivakamacala na turaga ni Jaina. E vinakati me sauma o turaga ni Jaina eso na ilavo, ia e sega ni tu vua e dua na ilavo. E lomasoli o

Alexandra me solia vua e \$20. Dua na ka nona vakavinavinaka na turaga ni Jaina qai kaya ni na sauma lesu na ilavo. E kaya o Alexandra ni sega ni vinakata me saumi lesu vua, e marau ni veivuke baleta ni dodonu ga me cakava qori. E solia o Alexandra vua na turaga ni Jaina eso na ivola vakaivolatabu qai uqeti koya me vulica na iVolatabu kei ira na iVakadinadina i Jiova.

Ke da daulotu se sega, e rawa nida veikauaitaki kece. Vakacava o na tu vakarau mo vukea e dua e gadreva na veivuke? E bibi na taro qori ni tukuna o

Jisu: “E marau vakalevu o koya e solia na ka, vakalailai o koya e taura na ka.” (Cakacaka 20:35) E vakadinadinataka mada ga vakasaenisi ni yaga na soli ka. Meda raica mada e vica na sala ena yaga kina na soli ka.

O “KOYA E SOLI KA ENA MARAU”

E levu era vakadinadinataka ni lakovata na soli ka kei na marau. E vola na yapositolo o Paula: “Na Kalou e taleitaki koya e soli ka ena marau.” A vosa tiko vei ira na lotu va-Karisito era via cau mera tokoni ira kina na tacidra era vakaleqai. (2 Korinica 8:4; 9:7) E sega ni tukuna o Paula nira soli ka o ira qori baleta nira marau, ia era marau nira soli ka.

E laurai ena dua na vakadidike ni soli ka “e vakayadrata na yasa ni noda mona e dau vakasamataki kina na marau, veimaliwai, kei na veinuitaki, na veika qori ena ‘vakilai kina na vakacegu.’” E tukuni ena dua tale na vakadidike ni “vakavu marau vakalevu noda soli ilavo vei ira eso tale, eda sega ni vakayagataka ga o keda.”

Vakacava o nanuma ni o sega ni rawa ni soli ka ena vuku ni kemu ituvaki? Eda vakadinataka kece ni yaga dina ‘noda soli ka ena marau.’ E sega ni tukuni me levu sara na ka o solia,

me donu ga na inaki ni soli ka. A vakauta nona cau e dua na iVakadinadina i Jiova vei ira na vakarautaka na mekesini qo qai biuta vata kei na dua na ivola. E tukuni toka ena ivola: “E sega ni levu sara na ka au dau cautaka ena Vale ni Soqoni ena veiyabaki sa sivi. Ia e solia vei au o Jiova e levu na ka. . . . Au marau dina niu rawa ni vakauta yani e dua na noqu cau, e vakacegui au tale ga.”

Na soli ka e sega ni yalani ga ena ilavo. E levu tale na sala eda rawa ni soli ka kina.

YAGA ENA NODA BULA NA SOLI KA

E kaya na iVolatabu: “Na tamata yalovinaka e caka vinaka ga vua, ia o koya e yaloca e vakaleqai koya ga.” (Vosa Vakaibalebale 11:17) O ira era yalovinaka era dau lomasoli, era solia nodra gauna kei na igu mera veivuke, era dau veikauaitaki, kei na so tale. E levu na sala e yaga kina vei ira qori, era bulabula tale ga vakayago.

E laurai ena levu na vakadidike ni o ira era dau veivuke era sega ni vakila e levu na ka mosimosi, rarawa, qai sega soti nira lomabibi. Era marautaka nodra bula. Na soli ka e yaga vei ira na tauvimate bibi me vaka na mateniua kei na

Na soli ka ena yaga vei keda kei ira eso tale

HIV. O ira mada ga era saga tiko mera valuta na gunu alakaolo, era vakadinata ni nodra dau veivuke e vakaseavutaka nodra lomabibi qai vukei ira mera kua ni sikalutu tale ena nodra malumalumu.

E sega ni kurabuitaki qori baleta e tukuni “na yalololoma, yalovinaka, kei na veikauaitaki e vakamarautaka na loma ni tamata.” Na soli ka e vakaseavutaka na lomaocaoca, e sega ni

tubu kina na dra. Era dau vakila tale ga o ira e mate na kedra isa ni nodra vukei ira eso tale e vakaseavutaka nodra lomabibi.

Io, e yaga dina na soli ka.

VAKA NA MATEDEWA NA SOLI KA

E uqeti ira nona imuri o Jisu: “Moni dau soli ka, ena qai soli vei kemuni. Era na sova ina nomuni ilobi ni isulu e dua na ivakarau e sinai vinaka, ena tabaki sobu, ena kuretaki, ena vuabale. Na ivakarau oni vakarautaka ena vakarautaki tale vei kemuni.” (Luke 6:38) Ni o soli ka, era na marautaka eso tale qai uqeti ira mera dau soli ka. Na soli ka e uqeta na duavata, e yavu vinaka tale ga ni veitokani.

Era raica na dau dikeva na ivakarau ni veimaliwai ni tamata, ni o ira “era dau veikauaitaki era na uqeti ira eso tale mera cakava tale ga qori. Na wiliki wale ga ni nodra ivakaraitaki ni veikauaitaki e levu e dau uqeti ira eso tale mera veikauaitaki.” E kaya e dua na vakadidike “ni rawa nira vakatotomuria e levu na ka e cakava e dua, se ra mani veikilai se ra qai sota vakadua.” Na ka lailai mada ga e cakava e dua me vakaraitaka kina nona veikauaitaki ena rawa ni uqeti ira eso

tale mera veikauaitaki. Vakacava o na via bula ena dua na vanua e laurai kina na veikauaitaki? Io, na levu ga ni soli ka na kena vinaka.

E laurai na yaga ni soli ka ena dua na ituvaki a yaco mai Florida, Merika. Ni oti ga na vakacaca ni cagilaba, era lai veivuke ena vakacoko eso na iVakadinadina i Jiova. Nira waraka toka na iyaya ni vakacoko ena dua na vale era tara tiko, era raica ni vakacacani tu na bai ena vale tarava ra mani vakavinakataka. E kaya na itaukei ni bai ena nona ivola ina itikotiko liu ni iVakadinadina i Jiova: “Dua na ka noqu vakavinavinaka. Au se qai bau sotava eso na tamata vinaka ena noqu bula.” Na levu ni nona vakavinavinaka na turaga qori e solia kina e dua nona cau ina cakacaka e vakatoka me nodra cakacaka veivakurabuitaki na iVakadinadina.

IVAKARAITAKI VINA KA DUADUA NI SOLI KA

Era dikeva na saenitisi “ni tiko e dua na ka e uqeti keda meda veivukei.” Era kaya ni o ira mada ga na gone-lalai “era rawa ni veikauaitaki ni bera nira kila vosa.” Na vuna? E kaya na iVolatabu nida buli meda “ucuya na Kalou,” oya meda vakaraitaka na nona itovo.—Vakatekivu 1:27.

Na soli ka e uqeta na duavata, e yavu vinaka tale ga ni veitokani

Na veikauaitaki e dua na nona itovo talei na Dauveibuli, na Kalou o Jiova. E buli keda qai vakarautaka na veika meda marau kina. (Cakacaka 14:17; 17:26-28) Eda na kilai koya na Tamada vakalomalagi kei na nona inaki nida vulica na iVolatabu. E vakamacalataki ena ivola qori na veika marautaki ena cakava ena vukuda na Kalou ena veigauna se bera

mai.* (1 Joni 4:9, 10) Ni dau veikauaitaki o Jiova qai buli keda meda ucui koya, e macala ga nida na vakatotomuri koya ena soli ka. Nida cakava qori, eda na vakamarautaki koya da qai vakila na kena yaga.—Iperiu 13:16.

O se nanumi Alexandra tiko a vakamacalataki ena itekitekivu ni ulutaga qo? Era tukuna eso era vodo vata tiko ena basi ni vakalusia nona ilavo vua na turaga ni Jaina. A veitaratara na turaga ni Jaina vei ira na nona itokani me saumi kina na \$20 a dinautaka. A cakava tale ga na ka e kerea o Alexandra, me vulica na iVolatabu kei ira na iVakadinadina i Jiova. E kidacala o Alexandra ni rau sota tale kei na turaga ni Jaina ena soqo vakaJaina ni iVakadinadina i Jiova mai Peru. Ni via vakavinavinakataka na turaga ni Jaina na veivuke i Alexandra, a sureti koya kei ira na nona itokani ina nona valenikana.

Eda na marau nida soli ka qai vukei ira eso tale, vakabibi keda vukei ira eso tale mera kilai Jiova na Kalou e dau solia vei keda na iloloma vinaka kece! (Jemesa 1:17) Vakacava o sa vakila tiko na yaga ni soli ka? ■

* Ena ikuri ni ivakamacala, raica na ivola *Na Cava Mada e Kaya na iVolatabu?* tabaka na iVakadinadina i Jiova. Sa tiko tale ga ena internet ena www.jw.org. Rai ena KA E VAKARAU-TAKI > IVOLA & BROCHURE.

Eda sa bula tu qo ena “iotiote ni veisiga”?

Cava o na kaya?

- ▶ Io
- ▶ Sega
- ▶ De dua

Ka e kaya na iVolatabu

“[E]na iotiote ni veisiga, ena vakilai e levu na ka dredre.” (2 Timoci 3:1) Na parofisai vakaivolatabu kei na veika e yaco tu nikua e vakaraitaka nida sa bula tu qo ena “iotiote ni veisiga.”

So tale na ka eda vulica ena iVolatabu

- ▶ Ena kilai na iotiote ni veisiga ena so na ivakatakilakila me vaka na ivalu, leqa ni kakana, uneune, kei na matedewa.—Maciu 24:3, 7; Luke 21:11.
- ▶ Ena torosobu na itovo ena iotiote ni veisiga, era na sega tale ga ni kauaitaka e levu na nodra bula vakayalo.—2 Timoci 3:2-5.

Cava ena yaco ena veigauna se bera mai?

Era vakabauta eso . . .

ni na cava na iotiote ni veisiga ena kena vakarusai na vuravura kei ira kece era bula tu kina. Eso tale era nanuma ni na dua na veisau vinaka.

Cava o nanuma?

Ka e kaya na iVolatabu

“O ira na yalododonu era na taukena na vuravura, era na qai bula tawamudu kina.”

—Same 37:29.

So tale na ka eda vulica ena iVolatabu

- ▶ Ena cava na iotiote ni veisiga ni sa kau laivi kece na ivakarau ca.—1 Joni 2:17.
- ▶ Ena vukici na vuravura me parataisi.—Aisea 35:1, 6.

Era na bula ena parataisi o ira era bula sivia na iotiote ni veisiga

Au kerea me dua na noqu ivola
Na Cava Mada e Kaya na iVolatabu?

Ena ikuri ni ivakamacala me baleta na “iotiote ni veisiga,” raica na wase 9 ni ivola qo, tabaka na iVakadinadina i Jiova

Tiko tale ga ena www.jw.org

VOSA _____

YACA _____

ITIKOTIKO _____

Raica na katonimeli ena tabana e 2

 E rawa ni *download* na mekesini qo kei na ka makawa

 Raica ena *Internet* na iVolatabu ena rauta na 130 na vosa

Rai ena www.jw.org, se scan na code qo

